

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра ПСИХОЛОГІЇ

На правах рукопису

ТУМАКОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

РОБОТА ПСИХОЛОГА У ЦЕНТРИ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
**Чередніченко Олексій
Миколайович,**
кандидат економічних наук

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 6 від 01.02.2022

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (І'мя, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2022

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра	психології
Освітній ступінь	магістр
Спеціальність	053 психологія
Освітня програма	психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
психології

Людмила ПІРСНЯКОВА

(підпис) **Ім'я, ПРІЗВИЩЕ**

«10» лютого 2022 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

ТУМАКОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи «Робота психолога у центрі дитячої творчості».

2. Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент

Чередніченко Олексій Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру 14.02.2022р

4. Мета кваліфікаційної роботи Визначити якісний склад і рівень

сформованості телеологічних чинників, які сприяють організації діяльності студії дитячої творчості.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи

1. Вивчити літературні джерела, провести теоретичний аналіз матеріалів

по темі дослідження. Вирішувалось методом теоретичного аналізу.

2. Здійснити підбір відповідних темі методик. Вирішувалось методом емпіричних досліджень.

3. Провести власні дослідження. Вирішувалось методом емпіричних досліджень.

4. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент	28.09.2021	24.10.2021
Теоретичні розділи	Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент	15.10.2021	27.12.2021
Емпіричні розділи	Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент	15.10.2021	19.10.2021
Аналіз та практичні рекомендації	Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент	11.11.2021	11.11.2021
Список використаних літературних джерел	Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент	15.11.2021	16.11.2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовть 2021р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2021р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2021р.	виконано
4	III Розділ	Січень 2022 р	виконано
6	Робота в цілому	Лютий 2022р.	виконано

Науковий керівник

(підпис)

Олексій ЧЕРЕДНІЧЕНКО

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Тетяна ТУМАКОВА

Дата видавання завдання 29.09.2021 р

АНОТАЦІЯ

Тумакова Тетяна Олександрівна / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» (спеціалізація Психологія), ВНПЗ «ДГУ», Дніпро, 2022.

Тема: Робота психолога у центрі дитячої творчості

Зміст анотації

Визначити якісний склад і рівень сформованості психологічних чинників, які сприяють організації діяльності студії дитячої творчості.

Ключові слова: Робота з дітьми, психологічне забезпечення, емпіричне дослідження, методичний підхід, дитячий психолог, розвиток здібностей, школа-студія

У роботі розглянуто можливості психологічного забезпечення розвитку здібностей дітей, які знаходяться у школі-студії дитячої творчості.

Список публікацій здобувана:

1. Робота психолога у дитячому центрі творчості.

Тумакова Тетяна Олександрівна здобувач вищої освіти (другого магістерського) рівня вищої освіти Дніпровського гуманітарного університету.

Науковий керівник Чередніченко Олексій Миколайович кандидат економічних наук, доцент кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (ВНПЗ ДГУ, 30.09.2021) ст. 211 (Актуальні проблеми юриспруденції та психології)

30 вересня 2021 року

2. Гендерні особливості уявлень про щастя у сучасних підлітків

Тетяна Тумакова - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, спеціальності 053 «Психологія». Науковий керівник: Олексій Чередніченко доцент кафедри психології, кандидат економічних наук

Магістерські студії. Матеріали другої науково-практичної конференції

«Актуальні проблеми психологічної науки у ХХІ столітті: погляд у майбутнє» ст. 51.

15 грудня 2021 року

РЕФЕРАТ

РОБОТА ПСИХОЛОГА У ЦЕНТРІ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Здобувач вищої освіти ТУМАКОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Актуальність обраної теми обумовлена, на наш погляд, недостатньо розвиненою толерантністю, культурою спілкування у дитячо-підлітковому віс'геловщі, а також завжди актуальною людською потребою бути збагненим і тгийнятим на будь-якому життєвому етапі незалежно від віку, статі і соціальної. На нашу думку, у сучасному суспільстві вкрай замало соціальних інститутів, де б реально втілювалась ідея про спільну творчу діяльність дорослих та дітей і тків на підвалинах основних принципів гуманістичної психології.

Вчені - психологи, філософи, мистецтвознавці - у своїх теоріях та і слідженнях висвітлювали той чи інший бік проблеми творчості, або проблеми акту алізації, або процеси художнього сприйняття, або вікові особливості, або егтивність, або специфіку діяльності дорослих музикантів чи акторів, авторів та шовавців, чи взагалі окремі психологічні чинники особистості, або психологію хганізацій тощо. Але, на наш погляд, досі не гасім повно розроблений комплексний підхід щодо питань організації ;- гльної творчої діяльності дітей, підлітків та дорослих, які забігаються займатися саме музично-театральним мистецтвом.

Ідея творчості глибоко пов'язана з ідеєю культури. Культура і творчість гт.магають у пошуках сенсу в світі, свого власного унікального бачення світу, **своїх** власних цінностей. Але заняття дитини творчим *видом* діяльності ще не означає того, що дитина займається саме *творчою* діяльністю. На нашу думку, гитячі творчі студії, а саме - психологічні чинники їхньої організації ще потребують уваги з боку практичної психології в багатьох її аспектах та можливостях.

Творчість як поняття, категорія, феномен тощо розглядається у психології досить широко, і ми спостерігаємо деякі розбіжності у поглядах

навіть сучасних 5теннх-психологів. Так, наприклад, В.О. Моляко, розглядаючи проблеми психології творчості та вивчення обдарованості [53, 86-95], не роз'єднує поняття "творчі здібності" як взаємопов'язані, у той час як О.О.Мелік-Пашаєв, тозмірковуючи про джерела здібностей людини до художньої творчості [50,76- 83], вважає здібності не достатньою якістю для виникнення творчого стану конкретної людини як внутрішньої потреби. Тут буде доречно навести наловлювання зі спогадів відомого актора С.Юрського: "...придуманное заранее : жестко исполняемое по намеченному плану нарушает творческий процесс" [цит. - стр. 32], і - ще, стосовно набуття сценічної майстерності: "Надо сразу учить ; ісредоточенному, свободному, волевому состоянню под взглядами смотрящих. Будущий актёр должен отключиться от праздной, тщеславной зависимости - от вс тзни быть неловким, неточным, смешным в глазах смотрящих, но он не должен : "ключаться от зрительского внимания вообще" [цит. 99, стр. 29].

Які ж саме психічні процеси особистості покликані забезпечити творчий стан та творчий процес? Ці запитання знов і знов потребують свого розгляду. Для пояснення процесу і стану творчості дуже цікаво визначити роль емпатії - .ьоєрідної здатності людини до співчуття, на важливості якої так наголошував гуманіст К.Роджерс. Термін, що потрапив до нас у 70-х роках -шнулого століття, зазнав багато трактувань, але відома вчена-психолог К 5. Гіппенрейтер наполягає уточнити первісний зміст, який вкладали в слово «емпатія» видатні гуманісти, а саме: «конгруентна емпатія» [22, 61-68]. Це стосується, насамперед, педагогічного спілкування, в протилежність явищу так званої псевдоемпатії, яке - ми беремо на себе сміливість зауважити - найчастіше за істинну емпатію зустрічається у шкільному середовищі. Щодо співвідношення : ступені емпатійності у дитячому середовищі з творчою спрямованістю видів діяльності та за необхідністю (як мінімум) партнерськими відносинами, то це знання ще потребує відповіді.

Безперечно, важливо доглянути психологічний аспект організації

творчої діяльності дітей. Але, якщо розглядати проблему організації дитячої творчості набагато ширше, а саме - у громадянському розумінні, то ми побачимо велику, але, на превеликий жаль, не завжди усвідомлену потребу суспільства (або окремих найвпливовіших його представників) щодо збереження й відродження багатих традицій колективної художньої самодіяльності, яка була колись предметом особливої уваги і турботи, яка взагалі майже не мала аналогів поза кордоном як форма діяльності, і яка у свій час складала одну з ментальних цінностей усієї спільноти великої держави. Комерціалізація сучасного суспільства вкладає свій відбиток на стан справ у цієї соціальної галузі. За дуже незначним шлятком наші діти, якими б обдарованими вони не були, вже не ототожнюються суспільством цілеспрямовано у сенсі „талант = державна цінність = державна підтримка”. Діти й самі вже розуміють, що у переважній більшості випадків реалізація їхніх здібностей варта лише їх батькам. Що найголовніше - нове покоління вже зараз сприймає цю нашу дійсність як норму життя. Чи є у цьому здоровий глузд, а чи ні - покаже час.

У цьому зв'язку така наука як психологія має допомагати знаходити шкзиви і необхідні рішення багатьох проблем сучасного суспільства, конкретних проблем дитячої особистішої самореалізації.

Мета дослідження: визначити якісний склад і рівень сформованості телеологічних чинників, які сприяють організації діяльності студії дитячої творчості.

Завдання:

1. Вивчити літературні джерела, провести теоретичний аналіз матеріалів по темі дослідження. Вирішувалось методом теоретичного аналізу.

2. Здійснити підбір відповідних темі методик. Вирішувалось методом інформаційного пошуку та обґрунтування адекватних методів дослідження.

3. Провести власні дослідження. Вирішувалось методом емпіричних досліджень.

Об'єкт дослідження: дитячо-підлітковий творчий колектив - студія.

Предмет дослідження: психологічні чинники, які сприяють організації діяльності студії дитячої творчості, а саме власне організаційні, емоційно-вольові, комунікативні, адаптивні, мотиваційні та ін.

Методи:

1. Багатофакторний особистіший опитувальник Р.Б. Кеттелла із стзавт. у двох модифікаціях.
2. Дослідження ступеню емоційної емпатійності по А.Меграбіану.
3. Дослідження самовідчуття в колективі по Л. Карповій.
4. Дослідження спрямованості особистості по В. Смейкалу та М. Кучеру.
5. Оригінальна анкета „Ставлення дітей до організації творчої роботи в студії”;
6. Проективна методика “Творча уява”.

Гіпотеза: Передбачається, що розвиток творчого потенціалу підлітків ш знається сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов, де під зовнішніми умовами розуміємо збагачену творче середовище, різноманітність і регламентованість творчої активності, психологічний супровід творчої активності. А під внутрішніми умовами - відкритість підлітка нового досвіду, усвідомлення цінності і позитивна самооцінка особистості та творчості, оптимізація особистіших характеристик.

Теоретична значущість роботи полягає у отриманні якісних та кількісних даних щодо психологічних чинників організації діяльності студії дитячої творчості, а **практична** - у можливості використання отриманих даних у кнірямку оптимізації навчально-виховального процесу студії.

Полігон дослідження: Наше дослідження проводилося в дитячому творчому колективі, діючому при дитячій музичній школі №6 м. Дніпро.

Особистий внесок магістранта: по темі магістерської роботи було зроблено наступні публікації:

1. Робота психолога у дитячому центрі творчості.

Тумакова Тетяна Олександрівна здобувач вищої освіти другого магістерського) рівня вищої освіти Дніпровського гуманітарного університету. Ножовий керівник Чередніченко Олексій Миколайович кандидат економічних доцент доцент кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	24
1.1. Творчість як процес і стан особистості.....	24
1.1.1 Теорії та дослідження з питань творчості	24
1.1.2 Спілкування у творчій діяльності.....	29
1.1.3. Емоція як стан і процес	30
1.1.4. Воля - енергія і динаміка мотивів.....	33
1.1.5. Творчість як інобуття.....	35
1.1.6. Психологія творчості	37
РОЗДІЛ 2. Організація творчої діяльності.....	44
2.1. Гуманістична психологія і творчість	44
2.2. Діяльність як категорія. Системно-діяльнісний підхід та творча діяльність.....	46
2.3. Головні види діяльності	49
2.4. Організаційні аспекти творчої діяльності	56
2.5. Специфіка організації діяльності студії дитячої творчості	63
2.5.1. Загальна психологічна характеристика ситуації розвитку дитини молодшого шкільного віку.....	63
2.5.2. Особливості підліткового віку.....	65
2.5.3. Особливості діяльності учасників та керівників дитячої творчої	71
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДІЇ ДІТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ.....	79
3.1. Об'єкт дослідження	79
3.2. Результати емпіричних досліджень	82
3.2.1. Багатофакторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттелла – Р. В. Коана для дітей до 12-ти років та форма HSPQ для підлітків від 13-ти до 15-ти років.....	82

3.2.2. Опитувальник загальних емпатійних тенденцій А.Меграбіана - К. Епштейна	102
3.2.3. Проективна методика “Дерево” Л. А. Карпової	104
3.2.4. "Ставлення дітей до творчої діяльності у студії” (результати анкетування).....	112
3.2.5. Спрямованість особистості вихованцівпо В. Смейкалу та М. Кучеру.....	123
3.2.6. Проективна методика «Творчої уяви»	125
ВИСНОВКИ.....	128

ВСТУП

Актуальність обраної теми обумовлена, на наш погляд, недостатньо розвиненою толерантністю, культурою спілкування у дитячо-підлітковому віс'геловщі, а також завжди актуальною людською потребою бути збагненим і тгійнятим на будь-якому життєвому етапі незалежно від віку, статі і соціальної На нашу думку, у сучасному суспільстві вкрай замало соціальних інститутів, де б реально втілювалась ідея про спільну творчу діяльність дорослих та дітей і тків на підвалинах основних принципів гуманістичної психології.

Вчені - психологи, філософи, мистецтвознавці - у своїх теоріях та і слідженнях висвітлювали той чи інший бік проблеми творчості, або проблеми акту алізації, або процеси художнього сприйняття, або вікові особливості, або еггивність, або специфіку діяльності дорослих музикантів чи акторів, авторів та шовавців, чи взагалі окремі психологічні чинники особистості, або психологію хганізацій тощо. Але, на наш погляд, досі не гасім повно розроблений комплексний підхід щодо питань організації ;- гльної творчої діяльності дітей, підлітків та дорослих, які забігаються займатися саме музично-театральним мистецтвом.

Ідея творчості глибинно пов'язана з ідеєю культури. Культура і творчість гт.магають у пошуках сенсу в світі, свого власного унікального бачення світу, **своїх** власних цінностей. Але заняття дитини творчим *видом* діяльності ще не означає того, що дитина займається саме *творчою* діяльністю. На нашу думку, гитячі творчі студії, а саме - психологічні чинники їхньої організації - ще -• гребують уваги з боку практичної психології в багатьох її аспектах та можливостях.

Творчість як поняття, категорія, феномен тощо розглядається у психології досить широко, і ми спостерігаємо деякі розбіжності у поглядах навіть сучасних 5теннх-психологів. Так, наприклад, В.О. Моляко, розглядаючи проблеми психології творчості та вивчення обдарованості [53, 86-95], не роз'єднує поняття "творчі здібності" як взаємопов'язані, у той час

як О.О.Мелік-Пашаєв, тозмірковуючи про джерела здібностей людини до художньої творчості [50,76- 83], вважає здібності не достатньою якістю для виникнення творчого стану конкретної людини як внутрішньої потреби. Тут буде доречно навести наловлювання зі спогадів відомого актора С.Юрського: “...придуманное заранее : жестко исполняемое по намеченному плану нарушает творческий процесс” [цит. - стр. 32], і - ще, стосовно набуття сценічної майстерності: “Надо сразу учить ; ісредоточенному, свободному, волевому состоянню под взглядами смотрящих. Будущий актёр должен отключиться от праздной, тщеславной зависимости - от вс тзни быть неловким, неточным, смешным в глазах смотрящих, но он не должен : “ключаться от зрительского внимания вообще” [цит. 99, стр. 29].

Які ж саме психічні процеси особистості покликані забезпечити творчий ;тан та творчий процес? Ці запитання знов і знов потребують свого розгляду. Для пояснення процесу і стану творчості дуже цікаво визначити роль емпатії - .ьоєрідної здатності людини до співчуття, на важливості якої так наголошував гуманіст К.Роджерс. Термін, що потрапив до нас у 70-х роках -шнулого століття, зазнав багато трактувань, але відома вчена-психолог К 5. Гіппенрейтер наполягає уточнити первісний зміст, який вкладали в слово емпатія” видатні гуманісти, а саме: “конгруентна емпатія” [22, 61-68]. Це стосується, насамперед, педагогічного спілкування, в протилежність явищу так званої псевдоемпатії, яке - ми беремо на себе сміливість зауважити - найчастіше за істинну емпатію зустрічається у шкільному середовищі. Щодо співвідношення : тулені емпатійності у дитячому середовищі з творчою спрямованістю видів тіобності та за необхідністю (як мінімум) партнерськими відносинами, то це знання ще потребує відповіді.

Безперечно, важливо доглянути психологічний аспект організації творчої тіобності дітей. Але, якщо розглядати проблему організації дитячої творчості набагато ширше, а саме - у громадянському розумінні, то ми побачимо велику, але. на превеликий жаль, не завжди усвідомлену потребу

суспільства (або ОКРЕМИХ найвпливовіших його представників) щодо збереження й відродження багатих традицій колективної художньої самодіяльності, яка була колись тедметом особливої уваги і турботи, яка взагалі майже не мала аналогів поза І -доном як форма діяльності, і яка у свій час складала одну з ментальних лл:-: остей усієї спільноти великої держави. Комерціалізація сучасного суспільства вкладає свій відбиток на стан справ у цієї соціальної галузі. За дуже незначним шлятком наші діти, якими б обдарованими вони не були, вже не ототожнюються суспільством цілеспрямовано у сенсі „талант = державна цінність = державна пдтримка”. Діти й самі вже розуміють, що у переважної більшості випадків зеїлізація їхніх здібностей варта лише їх батькам. Що найголовніше - нове цііііііі вже зараз сприймає цю нашу дійсність як норму життя. Чи є у цьому хі: говий глузд, а чи ні - покаже час.

У цьому зв'язку така наука як психологія має допомагати знаходити шкзиві і необхідні рішення багатьох проблем сучасного суспільства, конкретних проблем дитячої особистішої самореалізації.

Мета дослідження: визначити якісний склад і рівень сформованості телеологічних чинників, які сприяють організації діяльності студії дитячої - юрчості.

Завдання:

2. Вивчити літературні джерела, провести теоретичний аналіз матеріалів ї темі дослідження. Вирішувалось методом теоретичного аналізу.

2. Здійснити підбір відповідних темі методик. Вирішувалось методом є і: рмаційного пошуку та обґрунтування адекватних методів дослідження.

4. Провести власні дослідження. Вирішувалось методом емпіричних досліджень.

Об'єкт дослідження: дитячо-підлітковий творчий колектив - студія.

Предмет дослідження: психологічні чинники, які сприяють організації лльності студії дитячої творчості, а саме власне організаційні, емоційно-вольові, І : ч-.-нікативні, адаптивні, мотиваційні та ін.

Методи:

7. Багатофакторний особистіший опитувальник Р.Б. Кеттелла із стзавт. у двох модифікаціях.
8. Дослідження ступеню емоційної емпатійності по А.Меграбіану.
9. Дослідження самовідчуття в колективі по Л. Карповій.
10. Дослідження спрямованості особистості по В. Смейкалу та М. Кучеру.
11. Оригінальна анкета „Ставлення дітей до організації творчої роботи в студії”;
12. Проективна методика “ Творча уява”.

Гіпотеза: Передбачається, що розвиток творчого потенціалу підлітків шнзнається сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов, де під зовнішніми умовами розуміємо збагачену творче середовище, різноманітність і регламентованість творчої активності, психологічний супровід творчої активності. А під внутрішніми умовами - відкритість підлітка нового досвіду, усвідомлення цінності і позитивна самооцінка особистості та творчості, оптимізація особистіших характеристик.

Теоретична значущість роботи полягає у отриманні якісних та кількісних даних щодо психологічних чинників організації діяльності студії л "тчої творчості, а **практична** - у можливості використання отриманих даних у кнірямку оптимізації навчально-виховального процесу студії.

Полігон дослідження: Наше дослідження проводилося в дитячому творчому колективі, діючому при дитячій музичній школі №6 м. Дніпро.

Особистий внесок магістранта: по темі магістерської роботи було зроблено наступні публікації:

ВИСНОВКИ

1. Кожний стан складається з багатьох процесів, так саме як кожен процес вміщує в себе чимало станів. Цих висновків ми здобули, розглядаючи творчість як стан і як процес. Тобто, у процесі творчої діяльності або художнього спілкування виникають, наприклад, певні емоційні стани, які передбачають в ідеалі наявність емпатії, стан якої, у свою чергу, на нашу думку, суттєво впливає на зміст усього процесу, а також на стан людини, що творить, та на стан тезультатів її діяльності. Спостерігається, так би мовити, трансценденційне взаємопроникнення стану і процесу в усіх шарах та напрямках. Аналогічні відносини ми помічаємо також стосовно волі у творчій діяльності. Теж саме вміщує в себе й комунікативність, яка, водночас, - і риса особистості, і стан потреби, і процес здійснення її за допомогою відповідної функції.

2. І стан, і процес - категорії динамічні. Вони складають діяльність та діяльність складає їх. Та діяльність, особливо - колективна, потребує певної організації.

Ми впевнилися, що у добре організованій колективній діяльності існує і спрацьовує соціально-психологічний феномен „ми”. Важливу функцію у мотивації належності до обраної організації, або організації, що згодом творилася, виконує прийняття і усвідомлення спадкоємності цілей, цінностей і норм, спрямованість на розвиток традицій. Мотивація організаційної належності в значній мірі визначається ступенем соціально- психологічної включеності. Особливого значення набуває наявність чи відсутність організаційного менталітету.

3. Кожний віковий період має свій соціально завданий зміст провідної діяльності. Він визначає функції її учасників, які реалізуються в їхніх внесках у функціонування. Психіка дитини розвивається як підсистема у рамках розвитку сілостної системи - спільної діяльності. Змістом провідної діяльності дитини молодшого шкільного віку є навчання, яке здійснюється у

соціально завданих лормах. Функціонування дитини починає направлятися нормами і правилами, що -осягається завдяки з'явленню нової психологічної інстанції: позиції, яка відображує функцію дитини в спільній діяльності. Зміст провідної діяльності підліткового віку наданий будівництвом системи соціальних відносин з іншими людьми. Функціонування підлітка відрізняється свідомим вибором діяльності, у якій він готовий брати участь, і своїй функції в ній. Психологічна інстанція, яка надає таку можливість - це самосвідомість, що відображує стан підлітка у суспільстві.

4. Особливу цінність набуває спільна діяльність саме дітей та юрослих на ґрунті взаємовідносин у творчості. А що ж створює творчий стан? - емоційно-вольові процеси творчої комунікації. Якщо поглянути з іншого ракурсу, дещо інакше: точка відліку - у стражданні і у цьому сенс буття - ось що таке справжня творчість. Свідоме й підсвідоме, гуманне і максималістське, "творчоскість" К.Роджерса і, скажімо, категоричність ставлення до „третьої течії” у психології В.А.Роменця - все це є наша, тобто людська, творча діяльність.

5. За особистісним опитувальником Р.Б. Кеттелла нами зафіксовані :диничні випадки по чинниках, гіпотетично сприяючим організації діяльності мітязчої студії. Особливий інтерес представили блок комунікативних факторів :соби (А,Е,Р,Н,С>2), а також блок емоційно-вольових чинників (0,0,1,0,03,04). Ми усереднили одержані показники по різних ознаках, що мають значення для ієти дослідження, а саме:

- по віковій ознаці (градації: молодший шкільний вік, молодший підлітковий вік, старший підлітковий вік);
- по року навчання в студії - перебування в колективі (градації: 1-й рік, 2-й, 3-й, 4-5-й, 6-й, 7-10-й);
- по виду діяльності в колективі (градації: вокал - молодший склад, вокал - старший склад, хореографія - молодший склад, хореографія - старший склад).

Одержані дані були приведені до усереднених і інтегрованих

показників.

Інтегральний показник комунікативності в діючому колективі - студії порівнює 5,44; а інтегральний показник всієї сукупності емоційно-вольових чинників по студії - 5,79, що може бути оцінено як середній рівень. В середньому жодна з підгруп не показала видимих відхилень в ту або іншу сторону ютетичним особистішим профілем всього колективу.

Порівнюючи і зіставляючи дані по комунікативному і емоційно- вому блоках чинників, не можна не враховувати особливості, що виявляються за допомогою чинника Б, що характеризує властивості грамента, біполярно: збудливість - флегматичність. Виникаючі бурхливі йні реакції, залежна від наявного стану поведінка, слабке володіння собою, міло, не кращим чином позначається на когнітивних процесах вихованців дії. Треба додати, що зусилля з боку батьків і студійна ситуація діють на дітей йливо благотворно.

Слід врахувати також істотний для старших підлітків чинник 1, де полюсах - обережний індивідуалізм - інтерес до участі в загальних справах, три "одиниці" - у танцюючих старших дівчаток - означають їх жвавність, тесивність, діяльність, некритичність. Індивідуалів, що протиставляють себе ті. в студії не виявилось. У бесіді з педагогами студії ми уточнили деякі окремі ки. Підтвердилося наше припущення про те, що такий стан речей - ник не постійний, а що склався на даний момент часу. Певно, групові іви та цінності, групова референтність не приймає жорстких і не ?чих прощати друзів індивідуалів. Та все ж, серед старших підлітків є також . що проявляють риси індивідуалізму.

Таким чином ми робимо наступні **висновки:**

- комунікативні, а також емоційно-вольові процеси в студії виникають в пальному режимі відповідно вікових особливостей учасників, їх видів діяльності а також року навчання; - простежується тенденція до убування ття вини, що пов'язана як з віком дітей і підлітків , так і з роком перебування ■ДІІ.

Інтегральні показники показують нам позитивний прояв

гіпотетичних щ, що вивчаються, а саме:

більшість дітей прагне спілкування та може продуктивно ;лілкуватися; - студійці мотивовані на групову взаємодію та взаємну підтримку, емоційно стійкі, сумлінні, м'якосерді;

- у відповідальний момент колектив здатен діяти злагоджено, завдяки :собистісним якостям кожного з учасників та завдяки керівництву досвідчених захівців.

Проте ж, про абсолютну толерантність у взаємостосунках, як - зорчих так і повсякденно-побутових, говорити поки що не доводиться.

Ми простежили випадки відхилення від норм по окремих токазниках: завищеним виглядає по молодшому складу колективу студії чинник Э.який вказує на почуття вини та стурбованість деяких вихованців, що вплинули -а усереднений показник по віку.

Ю.Нами досліджений стан вихованців студії на предмет загальних тенденцій емоційної емпатії. Всі діти молодших підгруп, за винятком чотирьох молодших танцюристок (які, що істотне, старші за віком молодших вокалістів) показали низький рівень емоційної емпатії, від 15-ти балів до 19-ти. Таких дітей знявилось 14.

Із старших підгруп низький рівень емпатії виявився у 12-річного Гаши Л-ця, який, не виключено, посоромився її проявляти навіть на аркуші тумаги.

Та все ж, думка про те, що не обійшлося без зовнішніх впливів, потребує свого підтвердження або спростування. Убачаємо необхідність троведення ретестової процедури за умови індивідуального спілкування з випробовуваними.

Що ж до старшого підрозділу, можна відзначити, що майже всі старші іідлітки показали на середньому рівні емоційної емпатії: від 21 до 26-ти балів, з -ких по 26 балів - у доброзичливих і розуміючих Свети 3-ко і Юлі М-ць, по 25 залів - у Рити К-н і у Юлі С-ої, що часто навпротяз року виступають дуетом.

Для того, щоб зрозуміти, чи існує насправді зв'язок між емпатією і внутрішнім мотивом дії як складової частини діяльності, направленої на загальну

;праву, такої необхідної в житті творчого колективу - ми продовжуємо наше дослідження.

Ми облишились ілюзій з приводу “загальної і поголовної” емпатійності в студії, оскільки 50% вибірки, тобто добра половина, продемонструвала по опитувальнику Меграбіана низький рівень емоційної емпатії. Такі висновки трохи приголомшили деякого з творчих співробітників студії.

Чи здатен творчий колектив зі своєю специфікою взаємодії надати учасникам емпатію як досвід, як необхідну і достатню рису, набуту у ;амовиховничому процесі?.. Ймовірно, знадобиться чимало часу для довготривалого спостереження, експериментів тощо.

11. Висновки, які ми робимо по проєктивній методиці пов'язані із певними симптомокомплексами. По студії не виявлено жодного випадку явно -негативної симптоматики: ані кризового стану, “падіння у безодню” номера 14, ані відсунення від навчального процесу номера 8, ані, навіть, мотивації на розваги номера 9. Найявна більшість студійців відчуває себе комфортно, адаптовано, товаришує, надає дружню підтримку та користується нею. Що стосується завищеної самооцінки та настанови на лідерство, то у творчому процесі, як і у процесі навчання, ці явища треба розглядати у контексті спільної справи, про яку йдеться, а також у контексті індивідуального розвитку дитини.

12. Ми об'єднали ознаки, які нам було надано проєктивною методикою "Дерево", у три симптомо-комплекси: позитивний, негативний та амбівалентний.

13. До позитивного були віднесені КСНА, ТДП, НПП (комфортний стан, нормальна адаптація; товариськість, дружба підтримка; настанова на подолання перешкод).

14. До негативного - СП, ВЗТ (стійкість положення при бажанні досягти успіхів не долаючи перешкод; відсторонність, замкнутість, тривожність).

15. До амбівалентного симптомокомплексу ми віднесли НЛЗС (настанова на лідерство, завищена самооцінка).

Ми отримали дані про те, що 23 студійця зі всієї вибірки означились позитивно: 12 дітей, починаючи з 9-літок, налаштовані на товариські стосунки та дружню підтримку; 7 дітей різного віку виявили комфортний стан та нормальну адаптацію; 4 дітей та підлітків виявили настанову на подолання перешкод, з яких двоє - новенькі, ще двоє - студійці, які часто хворіють.

До негативних проявлень нами була віднесена стійкість положення при відсутності бажання докладати зусиль. Таких дітей троє.

Негативні проявлення єдині у своєму роді по колективу, цілком особистісні.

До амбівалентних проявлень ми віднесли настанову на лідерство та завищену самооцінку. У трьох нарахованих випадках ці проявлення не є адекватними у тому сенсі, що колектив студійців не сприймає означених дітей як безумовних лідерів. З бесіди з керівниками колективу ми дізналися про те, що сприйняття цих дітей колективом буває час від часу діаметрально протилежним тому, як самі діти сприймають себе.

16. Дослідження чинників організації діяльності в студії дитячої творчості за допомогою розробленої нами анкети показує, що
варіанти

відповідей студійців можливо розподілити по ознакам їхніх потреб: спрямовані на якість комунікації; на кількість комунікації; спеціальні (фахові) та спрямовані на власне особистісне удосконалення.

Ми виявили таку особливість, що у старшому підлітковому віці спостерігається взаємопроникання потреб різних спрямованостей особистості.

13. Спрямованість на взаємини у підлітковому віці підпорядковує собі інші спрямованості, не виключаючи їх із загальної структури спрямованості особистості. Особливість колективно-творчого середовища підліткового віку полягає в тому, що поняття „взаємини” і „справа” в звісному розумінні тут можна ототожнювати між собою, що і підтверджують кількісні дані, отримані за методикою В. Смеркала - М. Кучера: спрямованість на справу лише на 20% поступається спрямованості особистості підлітків на взаємини.

14. Коефіцієнт парної кореляції Персона між тривалістю навчання в студії інтегральними показниками комунікативних чинників дорівнює 0,1 (слабка позитивна кореляція). Коефіцієнт кореляції між віком досліджуваних та інтегральними показниками комунікативних чинників дорівнює - 0,4 (помірна негативна кореляція). Тобто навчання в студії мало пов'язано з розвитком комунікативності вихованців. Коефіцієнт парної кореляції Персона між тривалістю навчання в студії та інтегральними показниками емоційно-вольових чинників дорівнює 0,85 (значна позитивна кореляція). Коефіцієнт кореляції між віком досліджуваних та інтегральними показниками емоційно-вольових чинників дорівнює 0,99 (дуже висока кореляція). Тобто навчання в студії дуже пов'язано з розвитком емоційно-вольових якостей вихованців.

Також, за допомогою коефіцієнта Пірсона, було встановлено, що чим більше дитини займається у творчому центрі, тим більше в неї гнучкість мислення та менше ступень стереотипності.

В останні роки в психології творчості склалося уявлення про складну, багаторівневу ієрархію різних етапів процесів творчості, причому особистісні та інтелектуальні властивості, які вже давно стали предметом дослідження, цікавлять і понині внаслідок неоднозначного пояснення вже отриманих результатів і знову виникаючих питань.

У численних дослідженнях була продемонстрована важлива роль психосоціально-особистісних особливостей та умов соціального оточення дітей у реалізації їх потенціалу. Згідно з концепцією Дж. Рензулли, розвиток творчості ґрунтується на взаємозв'язку трьох конструктів:

інтелекту вище середнього рівня,

Ми розуміємо творчість як реалізацію людиною власної індивідуальності. В свою чергу, самодостатнім проявом людської індивідуальності для нас є емоційні реакції і стани людини. Для того щоб розвивати творчість, необхідно маги справу з емоційним змістом. В якості основного принципу розвитку творчого потенціалу ми бачимо принцип трансформації когнітивного змісту в емоційний.

Для того щоб розвинути творчість людини, необхідно в першу чергу звертатися до його емоційних реакцій і станів. Приймаючи і підтримуючи емоційні реакції і стани людини, ми сприяємо прояву його творчості. Розуміння дорослим основних емоційних реакцій та станів дітей - основна умова розвитку творчості дитини.